

Інтерактивний метод викладання галузевого права в умовах дистанційної освіти

*Олександр Олійник,
Олена Солошенко*

Початок ХХІ століття ознаменувався новим етапом інтеграції України до індустріального та інформаційного суспільства. Реформування сфери освіти набуло нових тенденцій, одна з яких — запровадження її дистанційної форми. В 2000 р. була затверджена Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, яка не тільки ставила за мету забезпечення загальнонаціонального доступу до освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж і надання умов для реалізації громадянами своїх прав на освіту, але й зазначала, що Україна не відповідає вимогам до інформаційного суспільства, що прагне інтегруватись у європейську і світову спільноту [7, с. 3–4]. За двадцять років ЗВО України здобули великий теоретичний та практичний досвід, були вирішені матеріально-технічні питання і дистанційне навчання стало реальною альтернативою організації освітнього процесу.

Набуті знання та компетентності щодо цифрової трансформації освітнього процесу перейшли в практичну площину в 2020 р., коли у зв'язку з карантинними обмеженнями в умовах пандемії COVID 19, освітяни України були змушені перейти із звичайного формату викладання на дистанційний. Дистанційна освіта стала однією з провідних тенденцій сучасної освіти. За останні три роки було здобуто великий практичний досвід щодо організації освітнього процесу в дистанційному

режимі. Кожен ЗВО отримав власний та мав можливість запозичити адаптований досвід організації освітнього процесу на відстані. Початок широкомасштабного вторгнення Росії у лютому 2022 р. відсунув перспективу повернутися до навчання в аудиторіях ще на невизначений термін. Вища освіта розвивається в складних умовах. За даними МОН України станом на 1 серпня 2022 р. за період російського вторгнення в Україні зруйновано сім та пошкоджено 46 закладів вищої освіти, причому такий розподіл є орієнтовним (до офіційного встановлення масштабів руйнувань і пошкоджень відповідно до чинного законодавства). В Харківській області постраждали 21 ЗВО. За часткою пошкоджених ЗВО в конкретному регіоні найбільших втрат зазнали Чернігівщина (66,7 % загальної кількості університетів, інститутів та академій різних форм власності в області), Харківщина (47,8 %), Миколаївщина (37,5 %), Донеччина (33,3 %), Запорізька область (21,4 %) [2, с.163]. В Харкові найбільше постраждали ХНУ імені В.Н. Каразіна, НАУ імені М.Є. Жуковського «ХАІ» та ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Проте, освітній процес в дев'яти ЗВО міста відновився до кінця березня 2022 р. [2, с.185].

У вишах, які поступово відновляли роботу, освітній процес відбувався дистанційно. Саме дистанційне навчання дозволяє, враховуючи складні умови, надавати здобувачам освіти знання синхронно чи асинхронно. Не дивлячись на

воєнний стан, освіта України планує та реалізовує нові перспективні плани. Так, основним завданням Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022 — 2032 рр., що реалізує основну мету вищої освіти в Україні, є інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудови ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя, передбачається ефективне використання цифрових (дистанційних) технологій в освітньому процесі [13].

Саме тому, дистанційне навчання, його місце в сучасному освітньому процесі вищої школи неодноразово ставали предметом досліджень науковців. Особливу актуальність дана проблематика набула в останні три роки.

Окремі аспекти цього питання були висвітлені у працях О. Абакумової [1], О. Гречановської [4], Н. Кононец [6], Т. Манглієвої [4], О. Новак [12], Н. Пак [8], С. Петькун [12], Д. Поповича [10], О. Решоти [11], Т. Сидоренко [12] та інших авторів.

Найбільшої уваги з досліджуваної проблеми приділено у ґрунтовній монографії О. Абакумової «Феномен дистанційної освіти» та колективній праці «Вища освіта в умовах карантинних обмежень та соціальної дистанціювання» [1]. В цих наукових працях 2020-х років проведено аналіз основних періодів становлення дистанційної освіти, визначено її пріоритети та потенціал. Зазначається, що нові реалії обумовили трансформаційні зміни, які несуть закладам вищої освіти серйозні випробування і суттєво змінюють систему освіти в цілому. В дослідженнях проаналізовано різні аспекти організації, сервіси та платформи дистанційного навчання, його переваги та недоліки.

Після отримання достатнього досвіду щодо організації дистанційного освітнього процесу перед освітянами з'явилися нові виклики, пов'язані із військовим станом.

Сьогодні бракує наукових досліджень щодо особливостей використання дистанційного навчання в період війни. Проте, існують моніторинги, аналітичні звіти та публікації, які містять вичерпні матеріали про актуальний стан української освіти в умовах війни, її перспективи та шляхи подолання нагальних проблем. В матеріалах визначається провідне місце дистанційної освіти як основи сучасного навчального процесу: робиться акцент на шляхах подолання складних умови, в яких навчаються здобувачі вищої освіти: відносна небезпека, нестійке інтернет-покриття, стресовий стан учасників освітнього процесу тощо [2, 3].

Особливо цінними та важливими для вирішення існуючих проблем є практичні здобутки та досвід окремих ЗВО, які плідно обговорюються на наукових конференціях та публікуються в їх матеріалах [5].

Варто зазначити, що зміст та аналіз підходів щодо доцільності використання широкого кола інтерактивних методів навчання [4, 8, 11, 6] дають можливість ґрунтовно підійти до їх використання в дистанційному форматі.

Отже, проблематика наукових досліджень останніх років доводить важливість, актуальність та винятковість дистанційної освіти в сучасних умовах для організації результативного та якісного освітнього процесу в ЗВО. Між тим, питання щодо використання інтерактивного методу викладання в дистанційному режимі саме правових дисциплін не знайшли всебічного аналізу та залишилися поза увагою науковців.

Мета статті — проаналізувати методи інтерактивного навчання, які доцільно використовувати при вивченні галузевих правових дисциплін в дистанційному форматі (на прикладі досвіду кафедри теорії і методик викладання суспільно-правових дисциплін ХНПУ імені Г.С. Сковороди).

Дистанційне навчання — це сукупність технологій, що забезпечують інтерактивну взаємодію слухачів (студентів) і викладачів у процесі навчання [10, с.73].

Варто зазначити, що така форма навчання має свої переваги та недоліки. До переваг можна віднести: зручність, постійний зворотний зв'язок між студентом і викладачем, здобувачі вищої освіти отримують доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищується ефективність самостійної роботи, створюються абсолютно нові можливості для творчого самовираження, знаходження та закріплення різних професійних навичок. Навчання зорієнтоване на впровадження в освітній процес принципово відмінних моделей навчання, що передбачають проведення конференцій, проєктні роботи, тренінги та інші види діяльності з комп'ютерними та нетрадиційними технологіями [8, с. 69, 71].

Недоліки пов'язані із відсутністю очного спілкування із викладачем та одногрупниками, необхідністю сильної мотивації та самодисципліни у здобувачів освіти, складністю самоконтролю тощо. Завдання викладача зробити дистанційний освітній процес гнучким, продуктивним, інтерактивним, інтенсивним, максимально нівелювати негативні прояви і максимально посилити позитивні можливості дистанційного навчання, обираючи доцільний метод проведення заняття. Реалізація навчання відбувається із використанням платформ та інструментів Google Meet, Moodle, Padlet та інших. Зазначимо, що інтерактивні методи можуть використовуватися як на лекціях, так і на практичних заняттях.

Обираючи метод навчання, варто враховувати особливості навчальної дисципліни (зміст, обсяг та складність матеріалу), рівень навчання, який необхідно забезпечити, та об'єм вимог, які необхідно реалізувати, типи і структуру навчання. Що не найголовнішими факторами є рівень мотивації та рівень підготовки здобувачів, їх інтерес, працездатність та активність, сформованість відповідних навичок, здатність до співпраці із викладачем та інші складові, які забезпечують результативність використання певних інтерактивних методів. Вивчення галузевих правових дисциплін відкривають

широкі можливості використання різноманітних інтерактивних методів в дистанційному режимі навчання. Опанування дисципліни, яка включає адміністративне, цивільне, кримінальне, сімейне право та інші, доцільно максимально скоординувати з практичним використанням набутих знань. Саме використання інтерактивного методу навчання найбільш успішно вирішує це завдання, оскільки це метод взаємодії, співпраці та діалогу. Наприклад, «метод кейсів». Суть даного методу полягає у використанні конкретних випадків, так званих «кейсів» для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень студентами з певного розділу дисципліни, а також вдало поєднує навчальну, аналітичну і виховну діяльність, що безумовно є діяльним і ефективним в реалізації сучасних завдань системи освіти [4, с. 3].

При проведенні практичних занять по цивільному праву (наприклад, з тем «Право інтелектуальної власності», «Авторське право і суміжні права», «Спадкове право») здобувачам пропонується вирішення ситуативних завдань, зміст яких наближений до практичних ситуацій. «Метод кейсів» дає можливість стимулювати здобувачів до детального аналізу проблеми завдання, її продуктивного обговорення і прийняття рішення. Можна запропонувати декілька варіантів роботи із правовими завданнями.

В а р і а н т 1: викладач розділяє здобувачів на команди, кожна з яких отримує завдання різне за змістом, але схоже за рішенням. Після обговорення ситуації у групах, представник кожної (експерт) знайомить із рішенням команди. Обов'язковою складовою є обґрунтування своїх відповідей.

В а р і а н т 2: команди отримують різні завдання, після їх розв'язання представник кожної групи озвучує результати обговорення та рішення. Такий підхід дозволяє закріпити знання з різних питань теми або декількох тем одночасно.

Результативним є використання також методу «кейс-випадку», коли розглядається проста (рішення в один-два

кроки) ситуація для повторення матеріалу, або з метою зв'язку з попередніми темами, або «кейс-вправи» — здобувачі отримують конкретне завдання для закріплення теоретичного матеріалу.

За змістом «метод кейсів» схожий з методом «гейміфікації» — «метод гри». Цей метод обумовлює самостійну активність здобувачів, сприяє активізації мотиваційних чинників щодо опанування нових знань, комунікаційної взаємодії. До позитивних наслідків гейміфікації варто віднести заміну традиційного, формального формату навчання інтерактивним, стимулювання творчого та неординарного мислення студентів в процесі вирішення гейміфікованих завдань, можливість кращої самореалізації потенціалу студентів, більша зацікавленість у виконанні навчальних завдань на основі конкурентного чинника, підвищення згуртованості цільової аудиторії під час спільного виконання навчальних командних завдань, візуалізація досягнень навчального процесу [11, с. 78].

Інший, схожий за спрямуванням, інтерактивний метод — метод «мозкового штурму» або «брейнстремінг», який зарекомендував себе як результативний метод групового оперативного вирішення певної проблеми за обмежений час шляхом надання великої кількості можливих варіантів рішення. Такий метод можна запроваджувати для закріплення та поглиблення знань з більшості питань галузевих правових дисциплін. Як правило, здобувачі отримують на розгляд тільки одну проблему для вирішення. Метод «мозкового штурму» передбачає висловлення ідей, їх фіксацію, обговорення, обґрунтування вибору рішення (можливо у формі голосування) та остаточне проголошення рішення. Такий алгоритм роботи вчить здобувачів генерувати ідеї, висловлювати та обґрунтовувати свої думки.

Варто зауважити, що галузеві правові дисципліни дають можливість пропонувати завдання із різних сфер права як окремих наук, що обумовлює доцільність

використання «бінарного методу» навчання. Бінарне заняття об'єднує блоки знань із двох різних навчальних дисциплін, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприйняття, розвитку системного мислення студента, що дає змогу пізнати певне явище різнобічно, досягти цілісності знань. Таке заняття спрямоване на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних дисциплінах освітньої програми [6, с.95].

В межах галузевих правових дисциплін ми можемо розглядати їх складові як самостійні галузеві науки. Наприклад, змістовні частини тем із адміністративного права «Адміністративна відповідальність», «Управління обороною та національною безпекою» та з кримінального права «Поняття, мета, система і види покарань. Призначення покарання», «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» або теми з цивільного та сімейного права щодо питань опіки та піклування, прав та обов'язків матері і батька дитини та інші, які корелюються між собою і можуть поєднуватись у ситуаційних завданнях. В цьому випадку здобувачам пропонується першочергово з'ясувати до якої галузі права відноситься завдання, а потім вже його розв'язувати.

В іншому разі «бінарний метод» навчання може полягати в об'єднанні історичних та правових знань. Наприклад, в межах тем «Управління освітою та наукою» з адміністративного права, «Права та обов'язки матері і батька дитини» з сімейного права доцільно звернутися до питань з історії та культури з аналізу основних тенденцій розвитку сучасної освіти, ментальності та обрядовості українців відповідно.

У разі необхідності опрацьовувати та систематизувати великий за обсягом теоретичний матеріал доречним є використання методу «ажурна пилка». Це метод інтенсивного навчання. Серед багатьох варіантів проведення занять за даним

методом найпоширенішим може бути підготовка презентації до окремого питання, яке рекомендувалось до самостійного опрацювання або складання тестів, відповіді на які будуть давати однокласники тощо. В результаті самі здобувачі пояснюють і викладають матеріал. Важливою складовою є етап перевірки отриманих знань, який може провести як викладач, так і студенти.

Метод «круглий стіл» доцільно проводити з актуальних тем дисципліни, що мають прикладне спрямування (наприклад, в сімейному праві «Шлюбний договір», в адміністративному праві «Адміністративний примус та правопорушення», в цивільному «Договірні зобов'язання»). Важливо, щоб підготовлені здобувачами доповіді-презентації були змістовними і мали влучні приклади-пояснення. Кожний учасник отримує можливість висловити свою думку, задати питання. Важливою складовою такого методу є закріплення навичок ведення дискусії, обґрунтування та доведення своєї позиції.

При завершенні модулю або при закінченні освоєння навчальної дисципліни доцільно використовувати метод «3-2-1», який забезпечує так званий зворотній зв'язок комунікації викладач-здобувач. Така рефлексія сприяє методичному та теоретичному вдосконаленню викладання курсу в подальшому. Як правило, в зручному форматі (наприклад, використання інтерактивної дошки) здобувачам пропонується відповісти на питання: що нового, цікавого та корисного було в навчальній дисципліні, що не було новим для них та які пропозиції та рекомендації здобувачі можуть надати.

Всі проаналізовані вище різновиди інтерактивного метода навчання вирішують головну мету — отримання здобувачами знань в результаті взаємодії, роботі у команді, активними, пізнавальними та продуктивними засобами, адже, у відповідності до «Піраміди навчання» Едгарда Дейла саме такі методи набуття знань, коли здобувач проявляє себе — обговорює, вчить інших, дають найвищий ре-

зультат щодо засвоєння знань від 50 до 90 % [9].

Отже, дистанційна освіта є необхідною компонентою сучасного освітнього процесу. Вона, завдяки сучасним комп'ютерним технологіям, реалізує широкі методичні можливості інтерактивного навчання, ґрунтується на принципах студоцентризму та індивідуального підходу. Саме метод інтерактивного навчання створює атмосферу співпраці, взаємодії, успішності, інтелектуальної та професійної спроможності, що обумовлює набуття здобувачами вищої освіти знань та компетентностей високого рівня, зокрема з галузевих правових дисциплін.

Література

1. Абакумова О.О. Феномен дистанційної освіти. Київ, 2021. 212 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/48669/1/Fenomen.pdf>; Вища освіта в умовах карантинних обмежень та соціального дистанціювання / С.П. Гринюк, М.О. Желуденко та ін. Кропивницький, 2021. 140 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/pdf>; Дистанційне та змішане навчання як засіб реалізації індивідуальної траєкторії професійного зростання педагога; за наук. ред. І.П. Воронькової. Київ, 2022. 256 с.

2. Вища та фахова передвища освіта. Основні виклики // Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2022. С.163 — 190. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalnaserednya/serpnevakonferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.naukprakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnyk-Osv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-20Innovatsiyna.ta.projektna.diyalnist.pdf>

3. «Дистанційка» та війна: як досвід пандемії допоможе українській освіті. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/>

distance-learning; Освіта і війна в Україні. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-1-kvitnya-2022/>; Українська вища освіта в умовах війни: виклики та зміни. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reform/88694/>

4. *Гречановська О.В., Манглієва Т.Н.* Сутність та використання кейс-методу в навчально-виховному процесі вищої школи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle.pdf>

5. *Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє (6–7 квітня 2023 р.).* Харків, 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://karazin.ua/announces/vseukrainska-naukovo-praktychna-konferentsiia-z-nbsp-mizhnar/>; Дистанційне навчання у ЗВО: моделі, технології, перспективи (28 квітня 2021 р.). Львів, 2021. 111 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/KRUHLYY-STIL-RP-2021.pdf>; Дистанційна освіта: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти (30 листопада 2022р.). Київ, 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=AdxVKpNLREc&ab_channel

6. *Кононець Н.* Специфіка проведення онлайн-бінарних занять в умовах цифровізованого освітнього процесу при підготовці фахівців-економістів // *Витоки педагогічної майстерності.* 2021. Вип. 28. С.92–97. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18636/1/KONONETS.pdf>

7. *Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://vnmu.edu.ua/downloads/other/konc_rov_dystan_osv.pdf

8. *Пак Н. Т.* Дистанційне навчання: переваги та проблеми // *Дистанційне навчання у ЗВО: моделі, технології, перспективи (28 квітня 2021 р.).* Львів, 2021. 111 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://financial.lnu.edu.ua/wp-](https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/KRUHLYY-STIL-RP-2021.pdf)

[content/uploads/2021/08/KRUHLYY-STIL-RP-2021.pdf](https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/KRUHLYY-STIL-RP-2021.pdf)

9. *Піраміда* навчання Едгара Дейла. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://fsp.kpi.ua/en/piramida-navchannya-edgara-dejla/>

10. *Попович Д. В.* Удосконалення дистанційного навчання у вищій освіті // *Дистанційне навчання у ЗВО: моделі, технології, перспективи (28 квітня 2021 р.).* Львів, 2021. 111 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/KRUHLYY-STIL-RP-2021.pdf>

11. *Решота О. А.* Гейміфікація як інноваційний інструмент підвищення ефективності дистанційного навчання // *Дистанційне навчання у ЗВО: моделі, технології, перспективи (28 квітня 2021 р.).* Львів, 2021. 111 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/KRUHLYY-STIL-RP-2021.pdf>

12. *Сидоренко Т.М., Петькун С.М., Новак О.М.* Дистанційна освіта: проблеми та перспективи // *Інноваційна педагогіка.* 2021. Вип. 35. С. 45–48. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://innovpedagogy.od.ua/archives/2021/35/10.pdf>; *Ткаченко Л. В., Хмельницька О. С.* Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти // *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2021. № 75. Т. 3. С. 91–96. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part_3/20.pdf; *Яценко Е., Левандовська І.* Дистанційна освіта в освітній діяльності вищої школи: виклики часу // *Педагогіка.* 2021. № 1. С.124–134. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/BE.PDF>

13. *Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022 — 2032 роки.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.adm-km.gov.ua/?p=3131>

17.04.2023

Відомості про авторів:

Солошенко Олена Михайлівна — кандидат історичних наук, доцент; кафедра теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: soloshenkoelena@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2877-0237>

Олійник Олександр Миколайович — кандидат юридичних наук, доцент; кафедра теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: oleynik.oleks@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8382-9751>